

Nurmetov Ismoil Alimbayevich,
 Tarix fanlari falsafa doktori (PhD),
 Urganch davlat universiteti dotsenti
 E-mail: ismoilnur1984@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0699-5141>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20259447>

YANGI O‘ZBEKISTONNING EKOLOGIK DIPLOMATIYASI: MINTAQAVIY INTEGRATSIYA VA GLOBAL TASHABBUSLAR TAHLILI

***Annotatsiya.** Maqolada Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatida ekologik diplomatiyaning o‘rni hamda mintaqaviy va global tashabbuslarning xalqaro maydondagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda Orolbo‘yi muammolari, BMT doirasidagi rezolyusiyalar, Markaziy Osiyo integratsiyasi va ekologik xavfsizlik masalalari diplomatik diskurs asosida yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonning ekologik tashabbuslari mamlakat xalqaro imijini mustahkamlovchi omil sifatida baholanadi.*

***Kalit so‘zlar:** ekologik diplomatiya, Yangi O‘zbekiston, BMT, Orolbo‘yi, xalqaro tashabbus, mintaqaviy integratsiya, ekologik xavfsizlik, diplomatik diskurs.*

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА: АНАЛИЗ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ И ГЛОБАЛЬНЫХ ИНИЦИАТИВ

***Аннотация.** В статье анализируется роль экологической дипломатии во внешней политике Нового Узбекистана, а также значение региональных и глобальных инициатив на международной арене. В исследовании на основе дипломатического дискурса освещаются проблемы Приаралья, резолюции в рамках ООН, вопросы интеграции Центральной Азии и экологической безопасности. Кроме того, экологические инициативы Узбекистана рассматриваются как важный фактор укрепления международного имиджа страны.*

***Ключевые слова:** экологическая дипломатия, Новый Узбекистан, ООН, Приаралье, международная инициатива, региональная интеграция, экологическая безопасность, дипломатический дискурс.*

ECOLOGICAL DIPLOMACY OF NEW UZBEKISTAN: ANALYSIS OF REGIONAL INTEGRATION AND GLOBAL INITIATIVES

***Abstract.** The article analyzes the role of ecological diplomacy in the foreign policy of New Uzbekistan and examines the significance of regional and global initiatives in the international arena. The study highlights the issues of the Aral Sea region, UN resolutions, Central Asian integration, and environmental security through the framework of diplomatic discourse. In addition, Uzbekistan’s environmental initiatives are evaluated as an important factor in strengthening the country’s international image.*

***Keywords:** ecological diplomacy, New Uzbekistan, UN, Aral Sea region, international initiative, regional integration, environmental security, diplomatic discourse.*

Kirish. Ma’lumki, dunyoda global va mintaqaviy o‘zgarishlar sodir bo‘layotgan bugungi murakkab bir sharoitda mamlakatlararo mavqeyini saqlab qolish va kelajak taraqqiyotini ta’minlash yagona mintaqaviy integratsiyalashuv asosida hal etilishi mumkin. Prezident Sh.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutq so‘zlar ekan, “Biz ajdodlarimizning donishmandlik an’alariga

amal qilib, teran anglagan holda, qat’iy islohotlarni amalga oshirmoqdamiz, mamlakatimizning yangi qiyofasini shakllantirish yo‘lidan bormoqdamiz”, – degan edi [1].

Mazkur g‘oyaning mantiqiy davomi sifatida yillar davomida o‘z yechimini kutayotgan ishlar bo‘yicha konstruktiv rejalar ishlab chiqilmoqda. Xususan, Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining 98-maqsadi aynan ushbu yo‘nalishga qaratilgan bo‘lib, unda jahon hamjamiyatida respublikamiz imijini oshirishga qaratilgan axborotlar yetkazish samaradorligini oshirish masalasi muhim topshiriq sifatida ilgari surilgan. XXI asr geosiyosiy jarayonlari shuni ko‘rsatadiki, kichik va o‘rta davlatlarning xalqaro maydondagi nufuzi nafaqat harbiy salohiyat yoki iqtisodiy qudrat bilan, balki tashabbuskorlik, mintaqaviy va xalqaro diplomatiyada faollik kabi omillar bilan ham belgilanmoqda. Shu ma’noda, so‘nggi yillarda “Yangi O‘zbekiston”ning tashqi siyosat modeli xalqaro ekspertlar tomonidan "initiative-based diplomacy" – tashabbusga asoslangan diplomatiya sifatida ta’riflanmoqda.

Davlatning xalqaro maydondagi maqomi va uning qanday idrok etilishi masalasi bugungi kunda tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tashqi ijobiy imij davlatning boshqa davlatlar va xalqaro tuzilmalar bilan munosabatlari tizimida shakllanadi.

XX asrning oxirlariga kelib davlatlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlashda va o‘zaro hamkorlik munosabatlarida - xalqaro tashkilotlarning roli katta ahamiyat kasb eta boshladi. Ayniqsa integratsiya sharoitida dunyo hamjamiyatining shakllanishi, xalqaro jinoyatchilik va uning turli ko‘rinishlariga qarshi jiddiy kurash olib borishda xalqaro tashkilotlarning yaqin hamkorligi juda zarurdir [2]. Respublikamizning dunyodagi xalqaro tashkilotlar bilan anjumanlar o‘tkazishlari, hamkorlik tajribalari ushbu hamkorlikning rivojlanish istiqbollari xususida ayrim xulosalarni chiqarish va uning yanada rivojlanishi uchun ayrim yo‘nalishlarni belgilash imkonini beradi.

Globalashuv jarayoni davlat imijini shakllantirish va saqlash texnologiyalarining o‘zgarishiga yordam beradi. O‘zbekistonning mintaqaviy va global tashabbuslardagi ishtiroki orqali xalqaro maydondagi nufuzining shakllanishi va mustahkamlanishini tahlil qilish uchun tadqiqotda tizimli va xronologik tahlil, qiyosiy tahlil, Diplomatik diskurs, manbahunoslik tahlili usullaridan foydalanilgan. Ular quyidagilardan iborat: Tizimli tahlil usuli. O‘zbekiston tashqi siyosati bir-biri bilan bog‘liq geosiyosiy omillar tizimi sifatida o‘rganildi. Bu yondashuv mamlakatning mintaqaviy diplomatiyasi, global tashabbuslari va xalqaro tashkilotlardagi ishtiroki o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir mexanizmini ochib berish imkonini berdi.

Adabiyotlar tahlili. Ekologik diplomatiya va xalqaro hamkorlik masalalari mahalliy hamda xorijiy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, V.A. Propp, Y. G‘afforov, A. Qodirov va O. Madaminovlarning ilmiy ishlari xalqaro tashkilotlar faoliyati, diplomatik integratsiya hamda davlat imijini shakllantirish masalalarini yoritishga xizmat qiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatining tashabbuskorlik modeli, ekologik xavfsizlik va mintaqaviy hamkorlikning geosiyosiy jihatlariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Qiyosiy tahlil usuli - O‘zbekistonning tashqi siyosiy faoliyatini Markaziy Osiyoning mintaqasidagi integratsiya jarayonlari kontekstida tahlil qilish imkonini beradi. Bu orqali O‘zbekistonning tashabbuskorlik, diplomatik dinamika va xalqaro nufuzning o‘shish tendensiyalari aniqlandi. Diplomatik diskurs orqali Prezident nutqlari, BMT Bosh Assambleyasidagi chiqishlar, mintaqaviy sammitlar bayonotlari va xalqaro matbuot materiallari tahlil qilinsa, manbahunoslik va rasmiy hujjatlar tahlili asosida BMT rezolyusiyalari, O‘zbekiston tashabbuslarining normativ-huquqiy asoslari o‘rganiladi.

Tahlil va natijalar. Avvalo, O‘zbekistonning iqtisodiy salohiyati va rivojlanish sur‘atlari va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish borasidagi sa’y-harakatlari bugungi kunda jahon iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish, investorlarning bu boradagi davlat siyosatining izchilligiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash va investorlar bilan ishlashda davlat tuzilmalarining mas’uliyati oshirilmoqda. Shu bois yurtimizga xalqaro kompaniyalar va investorlarning faol ravishda kirib kelishi ortmoqda.

O‘zbekistonning xalqaro hamkorlik sohasidagi faoliyati ham diqqatga sazovor. Mamlakatning tashqi siyosati o‘zaro ishonch va hamkorlikka asoslangan bo‘lib, o‘z navbatida, bu muhim omil xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan ikki va ko‘p tomonlama hamkorlikning shartnomaviy-huquqiy asoslarini mustahkamlash imkonini berdi. Xususan, O‘zbekiston BMT, YeXHT, Islom hamkorlik tashkiloti kabi xalqaro tashkilotlar doirasida o‘z mavqeini mustahkamladi. Shu bilan birga, O‘zbekistonning madaniy va ma’naviy merosi xalqaro maydonda alohida o‘ringa ega. Xususan, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlar va ularning boy madaniy merosi dunyo jamoatchiligining diqqatini o‘ziga jalb etmoqda. Turizm sohasidagi rivojlanish va sayyohlik infratuzilmasini yaxshilash natijasida O‘zbekistonga keluvchi sayyohlar soni yildan-yilga ortib bormoqda.

Yangi O‘zbekiston sharoitida mamlakat tashqi siyosati "faqat tashqi aloqalar emas, balki tashqi maydonda milliy nufuzni shakllantirish" tamoyili asosida qayta formatlandi. Bunda, O‘zbekistonning xalqaro tashkilotlar faoliyatidagi ishtiroki passiv kuzatuvchi darajasidan tashabbuskor sub’ekt maqomiga ko‘tarildi. Xususan, Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari, Orolbo‘yi mintaqasi bo‘yicha tashabbuslar, BMT Bosh Assambleyasining maxsus rezolyusiyalari O‘zbekistonning global maydondagi diplomatik imijini mutlaqo yangi bosqichga olib chiqdi.

2016-yildan boshlab O‘zbekiston tashqi siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri - Mintaqaviy integratsiya va qo‘shnichilik diplomatiyasini institutsional darajaga olib chiqish bo‘ldi. Xususan, O‘zbekistonning qo‘shni davlatlar bilan 2016-yilga qadar shakllangan barcha masalalardagi munosabatlarini qayta ko‘rib chiqish taqozo qilindi. Zero, suv resurslari, transport kommunikatsiyalaridan foydalanish, atrof-muhitni transchegaraviy ifloslanishlardan himoya qilish, chegaralar delimitatsiyasi va boshqa masalalarda murosaning yo‘qligi yillar davomida kelishmovchiliklarga sabab bo‘lgan edi. SHu sababli zamonaviy muloqotlarda Markaziy Osiyo davlatlarini qiziqtiradigan xavfsizlik, iqtisodiyot, investitsiya, turizm, madaniyat, sog‘liqni saqlash va ekologiya sohalarida mintaqaviy va xalqaro ahamiyatga ega qo‘shma qarorlar qabul qilindi [3]. Mintaqada **suv-energetika bilan bog‘liq masalalarni** hal qilishda siljishlar kuzatildi. O‘zbekiston Qambar-Ota va Rog‘un GESi qurilishi loyihalarida ishtirok etish imkoniyatini ko‘rib chiqishga tayyorligini bildirdi [4].

Yangi O‘zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining bosh ustuvor yo‘nalishi Markaziy Osiyo mintaqasidir. O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi siyosati mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta’minlashga, mintaqaviy xavfsizlikning muhim muammolarini hal etishga qaratilgan. O‘zbekiston mintaqaviy savdo-iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlash, mintaqaning transport va tranzit infratuzilmasini rivojlantirish, Markaziy Osiyo transchegaraviy daryolarining suv-energetika resurslaridan oqilona va kompleks foydalanish hamda mintaqaning ekologik barqarorligini ta’minlash, chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayonini yakuniga yetkazish uchun barcha sa’y-harakatlarni amalga oshirad [5].

Xalqaro hamjamiyat bilan keng ko‘lamli hamkorlik natijasida O‘zbekiston bir qancha yutuqlarga erishdi. Jumladan, Yangi O‘zbekiston sharoitida BMT bilan hamkorlikda yangi tendensiyalar, o‘zaro munosabatlarda yangi bosqich boshlandi. 2017-, 2024-yillarda BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish rasmiy tashrif bilan O‘zbekistonda bo‘ldi. O‘zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasining 72-, 75-, 76-, 78-, 80-sessiyalarida nutq so‘zladi. Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasida qator rezolyusiya va deklaratsiyalar qabul qilindi. Jumladan, 2018-yil “Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta‘minlash bo‘yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash”, “Ma‘rifat va diniy bag‘rikenglik”, 2019-yil “Markaziy Osiyoda barqaror turizm va barqaror rivojlanish”, 2021-yil “Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e‘lon qilish”, 2022-yil “Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni mustahkamlash to‘g‘risida”, “Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishni jadallashtirishda parlamentlarning rolini kuchaytirish to‘g‘risida”, 2024-yil “Xalqaro sivilizatsiyalar o‘rtasidagi muloqot kuni”, “O‘rmonlarni barqaror boshqarish asosida o‘rmonlarni ko‘paytirish va qayta tiklash bo‘yicha harakatlar dekadasi” rezolyusiyasi hamda 29-aprelni “Xalqaro zilzila qurbonlarini xotirlash kuni” deb e‘lon qilish to‘g‘risidagi rezolyusiyalar shular jumlasidandir [6]. Ushbu rezolyusiyalar nafaqat Markaziy Osiyoning iqtisodiy va siyosiy rivoji, balki butun dunyodagi global muammolarni hal etishga ham muhim ta‘sir ko‘rsatadi.

2018-yil 24-avgust kuni Turkmanboshi shahrida o‘tgan Orolni qutqarish xalqaro jamg‘armasining ta‘sischi davlatlari rahbarlari sammitida O‘zbekiston Prezidenti Orol mintaqasidagi ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik vaziyatni yaxshilash borasida muhim tashabbuslarni ilgari surdi, jumladan, Orolbo‘yini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e‘lon qilishni taklif etdi. Natijada, 2019-yilning noyabr oyida O‘zbekiston rahbariyatining tashabbusi bilan BMT shafeligidagi Orolbo‘yi mintaqasi uchun Inson xavfsizligi bo‘yicha ko‘p tomonlama sheriklik asosida Trast fondi tashkil etildi [7]. Shuningdek, Turkmanboshi shahrida bo‘lib o‘tgan OQXJ ta‘sischi davlatlar rahbarlari kengashining majlisida Barqaror rivojlanish uchun atrof-muhit bo‘yicha Mintaqaviy dasturi loyihasi, DBRKning Maslahat kengashini tashkil etish masalalari ko‘rib chiqildi. SHuningdek, DBRKga raislik qilish vakolati Turkmanistondan O‘zbekiston Respublikasiga berildi.

2019 yil oktyabr oyida Nukus shahrida DBRKning yillik sessiyasida Birlashgan Millatlar Tashkiloti Evropa iqtisodiyoti komissiyasi hamda Davlatlararo barqaror rivojlanish komissiya o‘rtasida o‘zaro anglashuv memorandumini imzolash marosimi bo‘ldi. Ushbu hujjat Markaziy Osiyoda atrof-muhit bilan bog‘liq barqaror rivojlanish maqsadlari, atrof-muhitni boshqarishni kuchaytirish, yashil iqtisodiyot va resurslardan foydalanish samaradorligi, iqlim o‘zgarishiga moslashish, bioxilma-xillik va ekotizimlarni boshqarish, suv sifati va chiqindilarni boshqarish, mintaqaviy va milliy ahamiyatga molik boshqa ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha taraqqiyotga erishishga qaratilgan [8].

2024-yil 4-iyun kuni BMT Bosh Assambleyasi O‘zbekiston tashabbusi asosida “Markaziy Osiyo davlatlarining giyohvandlik bilan bog‘liq muammolarni samarali hal etish va bartaraf etish uchun yagona front bo‘lib harakat qilish va hamkorlik qilishga tayyorligi to‘g‘risida”gi rezolyusiyani bir ovozdan qabul qildi. Rezolyusiyada Markaziy Osiyoda Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish mintaqadagi giyohvand moddalar savdosi va giyohvandlikka qarshi kurashish bilan chambarchas bog‘liqligi ta‘kidlangan.

2024-yil iyun oyida 2025-2027- yillar uchun BMT Iqtisodiy va ijtimoiy kengashi a‘zoliciga o‘tkazilgan saylovda O‘zbekiston 185 mamlakat tomonidan qo‘llab-quvvatlanib, EKOSOSga saylandi.

BMT doirasida barqaror rivojlanishning barcha uch yoʻnalishi – iqtisodiy va ijtimoiy sohalar, shuningdek, atrof-muhitni rivojlantirishga qaratilgan saʼy-harakatlarda EKOSOS muhim oʻrin tutadi.

2024-yil 13-14-iyun kunlari “Ekologik tahdidlar: oʻzgarayotgan dunyoda inson huquqlarining istiqboli va barqaror yechimlarni izlash” mavzusidagi Inson huquqlari boʻyicha IV anʼanaviy Samarqand forumi oʻtkazildi. Prezidentimizning Samarqand forumiga murojaatidagi gʻoya va tashabbuslari Oʻzbekistonda iqlim oʻzgarishlari bilan bogʻliq inson huquqlari muammolariga yechim topish masalasiga alohida eʼtibor qaratilayotganini yana bir bor tasdiqlaydi [9].

Xulosa. Oʻzbekistonning xalqaro maydondagi oʻrni va ahamiyati yanada ortishi mamlakatning barqaror rivojlanishi va xalqaro hamjamiyat bilan integratsiyalashuvida muhim omil boʻlmoqda. Bu jarayondagi islohotlar va saʼy-harakatlar mamlakatning kelajakda ham xalqaro maydondagi nufuzi va obroʻ-eʼtibori yanada mustahkamlanishiga qatʼiy ishonch bagʻishlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutq soʻzlagi. 20.09.2017. // www.president.uz
2. Гаффоров Я. Халқаро ташкилотлар ҳамкорлиги. Тошкент, 2021. – Б. 54.
3. Замонавий дунёда Ўзбекистон ташқи сиёсатининг кун тартиби // Янги Ўзбекистон, 2020 йил, 27 август.
4. Қодиров А. Янгиланаётган Ўзбекистон ташқи сиёсатининг энг муҳим устувор йўналишлари // Халқ сўзи, 2020 йил, 9 август.
5. Madaminov O. Oʻzbekistonning davlat imijini shakllantirishda xalqaro tajribalarning qoʻllanilish tarixi. PhD diss... avtoreferati. Urganch, 2025. – B.18.
6. Абдимўминов О. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти – Ўзбекистоннинг глобал ҳамкори. 25.09.2025. // www.uza.uz
7. Ўзбекистон дипломатияси тарихи. 6-жилд. Тошкент, 2019. – Б. 359.
8. UNECE and Interstate Commission on Sustainable Development strengthen cooperation for environmental protection in Central Asia Environment Sustainable Development. 23.10.2019 // www.unecce.org
9. Раҳматжанова Д. Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги нуфузи йилдан-йилга ортиб бормоқда <http://pravacheloveka.uz/uz/news/m13591>